

dr hab. Mariusz Lipowski, prof. AWF i S

Gdańsk, 2020-09-21

Zakład Psychologii, Wydział Kultury Fizycznej

Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Aleksandry Budzisz pt.

Obraz własnego ciała oraz postawy wobec żywienia u zawodników wybranych dyscyplin sportu

promotor: dr hab. Janusz Szopa, prof. AWF w Katowicach

Otrzymana do recenzji dysertacja jest ciekawym studium na temat postrzegania własnej cielesności przez sportowców. Dodatkowo obszernie analizowane są ich postawy wobec odżywiania się. Co więcej - autorka umieszcza niejako ciało sportowca w kontekście szerszym: gospodarczym, politycznym, a przede wszystkim społecznym. Odbieram tę lekturę jako ciekawą analizę, która może być polecana każdej osobie interesującej się psychologią sportu, czy aktywności fizycznej. Czytelnikowi, który do cielesności sportowca będzie podchodził wielowymiarowo, a nie jedynie jako do osoby dążącej do sukcesu sportowego.

Rozprawa doktorska mgr Aleksandry Budzisz to studium poddające sportowca w ujęciu bardzo szerokim, wręcz holistycznym, Rozprawa jest więc zarówno pracą z zakresu nauk o kulturze fizycznej, jak i psychologii ewolucyjnej, czy socjobiologii. Jest sprawą oczywistą, iż sportowcy różnych dyscyplin sportowych, co więcej - konkurencji w ramach tej samej dyscypliny (np. LA zawiera w sobie zarówno pchnięcie kulą, jak i bieg na 10.000 m), różnią się budową ciała. Natomiast kwestią ciekawą jest to, jak oni sami postrzegają swoją cielesność, ile jest w samoocenie akceptacji własnego ciała, takiego jakie widzą w lustrze - tym realnymi i tym, które stanowi publiczność. Przecież w myśl powiedzenia „jak cię widzą - tak cię piszą” to w olbrzymiej mierze *auditorium*, a w szczególności opinia publiczna; media, kształtują obraz siebie. Człowiek jest, jak podaje Elliot Aronson, istotą społeczną – jest jej częścią poprzez kształtowanie społeczeństwa, jak i jest kształtowany przez nie.

Autorka zaznacza, że jej „rozprawa ma charakter interdyscyplinarny – porusza problem cielesności w obrębie kultury fizycznej” i jako taka jest kolejnym dowodem na istotę podejmowania badań sportu, aktywności fizycznej, czy wręcz szeroko rozumianej kultury fizycznej z różnych perspektyw. Przedstawiona do oceny dysertacja jest interesującym i zarazem

twórczym pomysłem badawczym, który oceniam pozytywnie. Ustosunkuję się zatem do poszczególnych części pracy, a z obowiązku recenzenta nakreślę swoje uwagi krytyczne. Mam nadzieję, że krytyka ta przyczyni się do udoskonalenia warsztatu badawczego Doktorantki.

Przedstawiona do oceny praca liczy 142 strony. Pracę rozpoczyna „Rozdział I”, w którym znajduje się „Wstęp”, a potem kolejne rozdziały o tytułach: (II) „Materiał i metody”, (III) „Wyniki” i „Rozdział IV”, w którym umieszczone są trzy części. W drugiej części („Materiał i metody”) występują rozdziały o tytułach: „Cel badań oraz pytania i hipotezy badawcze”, „Materiał - opis badanej populacji”, „Metody badawcze” oraz „Metody analizy statystycznej”. Fragment kolejny pracy to „Wyniki”, w których czytelnik znajduje takie części pracy: „Analiza parametrów opisowych cech obrazu ciała i postaw wobec żywienia” (podzielony na „Obraz ciała i postawy wobec żywienia - analiza parametrów opisowych wśród kobiet. Różnice w nasileniu cech obrazu ciała i postaw wobec żywienia” i „Obraz ciała i postawy wobec żywienia - analiza parametrów opisowych wśród mężczyzn. Różnice w nasileniu cech obrazu ciała i postaw wobec żywienia”), rozdział pt. „Aglomeracje cech obrazu ciała i postaw wobec żywienia pod względem uprawianej dyscypliny sportowej wśród kobiet i mężczyzn” i „Korelacje obrazu ciała i postaw wobec żywienia pod względem zmiennych sportowych” (podzielony na: „Analiza korelacji postaw wobec żywienia i obrazu ciała wśród kobiet” i „Analiza korelacji postaw wobec żywienia i obrazu ciała wśród mężczyzn”). Po rozdziałach teoretycznych i empirycznych następuje Rozdział IV, gdzie znajdujemy kolejno: „4. Dyskusja”, „5. Wnioski” i „6. Podsumowanie”. Pracę kończy „Bibliografia”, „Aneks” i „Spis tabel”. Taka struktura pracy jest ogólnie zgodna z wymaganymi standardami i tworzy (w miarę) spójną całość.

Zacznę od tytułu. Z całą pewnością mogę stwierdzić, że odpowiada on w pełni treściom zawartym w dysertacji, jest stylistycznie oraz metodologicznie prawidłowy i daje potencjalnemu czytelnikowi wskazówkę, co do obszaru eksploracji naukowej.

We *Wstępie* Doktorantka wprowadza do problematyki, którą zajmuje się w pracy, metodologicznie poprawnie podaje cel badań i pytania badawcze, na które chce, poprzez wyniki swoich badań, odpowiedzieć. Dobrze byłoby, gdyby uzasadnienie wyboru problematyki badań było bardziej wyczerpujące. Nie do końca akceptuję umieszczenie „Wstępu” w pierwszym rozdziale. Moim zdaniem powinien on otwierać niejako przed czytelnikiem obszar zainteresowań Doktorantki oraz stanowić rzeczywiste wprowadzenie do problematyki. Podobnie jak „podsumowanie” powinno pracę realnie podsumować. Taki zabieg stanowiłby klamry spinającą dysertację w całość.

Jak pisałem wcześniej, rozprawa została podzielona na cztery zasadnicze części. Muszę zwrócić uwagę, że brakuje (moim zdaniem) większej klarowności w zastosowaniu numeracji

niższego poziomu i treści, które w tych podrozdziałach Doktorantka umieszcza. Dopiero po wczytaniu się w poszczególne podrozdziały można doszukać się motywu takiego podziału poszczególnych części pracy.

Rozdział pierwszy obejmuje „Wstęp” i ciekawe treści ujęcia cielesności z perspektywy interdyscyplinarnej; opisuje kulturowo-społeczny konstrukt ciała, a także ekonomiczny punkt widzenia. Doktorantka wskazuje, że podejście do cielesności nie było stałe oraz podlegało nieustannym zmianom na przestrzeni chociażby ubiegłego wieku. Opisuje ten proces z perspektywy wybranych nauk podejmujących się analizy problematyki kultury fizycznej. Sądzę, że warto byłoby odnieść się do prac Pawluckiego (*Pedagogika wartości ciała, czy Osoba w pedagogice ciała*) i jego krytycznego podejścia do gloryfikowania sportowej cielesności - to z pewnością wzbogaciłoby ten rozdział. Poza tym, skoro praca jest również o postawach wobec żywienia (jak wynika z tytułu), należałoby obszerniej powiązać ciało z odżywianiem.

Rozdział pt. „Psychologiczne postrzeganie ciała” zaczyna się dość niefortunnie całym akapitem, (*Funkcjonowanie psychiczne człowieka można przyporządkować do jednej z trzech głównych kategorii: przekonań, emocji oraz zachowań. Przekonania dotyczą opinii o sobie, czyli stosunku do siebie oraz przypisywania sobie cech lub zdolności. Przekonania mogą opisywać ogólne poglądy odnoszące się do prezentowanych wartości lub opinii. Na przekonaniach bazują zachowania wartościujące i oceniające inne osoby. Emocje opisują upodobania, pragnienia oraz uczucia rozumiane jako sytuacje doświadczane i przeżywane. Natomiast zachowania przedstawiane są jako zewnętrzne i obserwowalne aktywności, także będące efektem procesów fizjologicznych oraz wolicjonalnych aktów człowieka, s. 18*), który jest mocnym zarówno uproszczeniem, jak i skrótem myślowym. Brak też tu powołania - na podstawie jakich i czyich teorii Doktorantka formułuje takie stwierdzenia? Poza tym tytuł tego rozdziału sugeruje szerokie spojrzenie na cielesność, a dotyczy głównie płci, wieku czy różnic kulturowych. Warto pokusić się o opis badań traktujących cielesności kontekście psychologii, medycyny, psychiatrii, czy filozofii. Pomimo tych uchybień uważam tę część pracy za wartościową, a co więcej wskazującą wyraźnie, że aspekt cielesności jest (poza sportami estetycznymi) ciągle niedoceniany znaczeniowo. Poza tymi uwagami można tę część pracy, liczącej jednak tylko 26 stron, uznać za udaną. Jest pisana, jak mawiają klasycy „lekkim piórem” i przyjemnie się ją czyta.

Po rozdziale teoretycznym mgr Aleksandra Budzisz przechodzi do warstwy empirycznej pracy. Rozdział „Materiał i metody” rozpoczyna podrozdział „Cel badań oraz pytania i hipotezy badawcze”, gdzie Doktorantka już w pierwszym akapicie formułuje cel pracy. Nie mam wątpliwości, że jest on osadzony dobrze metodologicznie. Spodziewałem się jednak wcześniej pewnej podbudowy teoretycznej modelu badawczego. Ewentualnie można by założyć proces

badawczy osadzić w jakimś nurcie, czy koncepcji. Tego również brakowało mi podczas czytania wstępu. Kolejnymi krokami w procesie badawczym jest opis zmiennych zależnych i niezależnych. Sądzę, że taki podział byłby bardziej właściwy do metody eksperymentu, który tu nie został przeprowadzony. Korzystniej zmienne określić jako wyjaśniane i wyjaśniające, jeśli chce się przeprowadzić analizy korelacyjne.

O ile pytania są sformułowane poprawnie, to do hipotez mam już wątpliwości - jak np. udowodnić hipotezę: „Zostaną zaobserwowane współzależności pomiędzy oceną obrazu ciała i postawami wobec żywienia, a dyscypliną sportową” - czy jeśli współzależności nie zostaną „zaobserwowane” to hipotezę odrzucamy?, czy może odrzucamy, gdy współzależność jest ujemna?, a jak Doktorantka zweryfikuje hipotezę, gdy obraz ciała będzie zależny od rodzaju uprawianej dyscypliny, a postawy żywieniowe już nie? Moim zdaniem struktura tego fragmentu pracy byłaby dużo bardziej przejrzysta, gdyby spróbować takiej konstrukcji: problem, cel, a następnie: pytanie - uzasadnienie - hipoteza, i tak kolejne pytania i hipotezy. Niemniej zarówno pytania, jak i hipotezy badawcze dotyczą ważnych zagadnień i wprowadzają czytelnika w ciekawość do zapoznania się z wynikami.

Dalej opisana jest grupa badana. Należy pochwalić Doktorantkę za skrupulatny opis i ciekawy dobór do poszczególnych podgrup ze względu na formę rywalizacji, poziom kontaktu fizycznego w trakcie zawodów, czy na sporty indywidualne i zespołowe. Ciekawy jest też podział ze względu na „obcisłość” stroju sportowego. Dostrzec można niezwykłą szczegółowość w tych podziałach i dopasowanie poszczególnych dyscyplin i konkurencji sportowych do określonej grupy, również z podziałem na płeć sportowców. Trudno mi pogodzić się jednak z określeniem „materiał” w stosunku do respondentów, jakimi byli sportowcy. Choć pojęcie „materiał” jest powszechne, prawidłowe i stosowane w naukach medycznych, osobiście wolę określenie „osoby badane” (jak zresztą Doktorantka nazywa potem respondentów). Mankamentem, moim zdaniem, jest brak grupy porównawczej. Usprawiedliwia tu Doktorantkę, posiadanie w większości narzędzi psychologicznych norm odniesienia do ogółu populacji.

W kolejnym fragmencie mgr Aleksandra Budzisz przedstawia metodę badań (choć tytuł rozdziału brzmi: „Metody badawcze”) i zastosowane narzędzie. Dokonuje tego w sposób jak najpełniej prawidłowy i skrupulatny, choć warto by dodać szersze uzasadnienie dotyczące wyboru konkretnych narzędzi. Argumentuje zaś dokładnie wybór metody badań, jaką jest sondaż diagnostyczny, a także zasadność stosowania określonych analiz statystycznych.

Po 43. stronach podwalin teoretycznych, następuje przedstawienie wyników badań własnych. Te dane empiryczne zaprezentowane zostały na 40. stronach - ta obszerna część pracy zachowuje proporcje do wcześniejszej - teoretycznej. Występuje aż 47 tabel „klasycznych” i jedna

zawierającą schematy skupień „podobnych miar obrazu ciała i postaw wobec żywienia”. W takim gąszczu skrupulatnie przygotowanych danych niemałym wyzwaniem jest prześledzenie wszystkich wyników. Warto byłoby pokusić się o przedstawienie wyników w formie wykresów – byłby to przekaz dużo bardziej czytelny i łatwiejszy w odbiorze. Jednak Doktorantka przeprowadza swoje analizy bardzo czytelnie i konsekwentnie podaje wszystkie możliwe wyniki. W pracach naukowych nie powinno się jednak używać potocznych określeń „wzrost”, gdy piszemy o wysokości ciała (wzrost to proces zmian w czasie). W niektórych fragmentach Doktorantka nieco na wyrost stawia tezę dotyczącą wpływu. Należy pamiętać, że sama współzależność nie oznacza wpływu np. „wyższe zadowolenie z ciała wpływa na wyższe postrzeganie funkcjonalnego ciała oraz na odwrot” (s. 80). Sądzę, że nadmierne generalizowanie jednej, czy innej tezy może być ryzykowne przy określaniu związku przyczynowo – skutkowego. Niemniej przedstawienie wyników to cenny rozdział, w którym można znaleźć wiele ciekawych danych i interpretację do nich Autorki rozprawy.

Dyskusja zaczyna się od bardzo odważnego stwierdzenia „jedne z kluczowych i pierwszych rozróżnień w ocenie czym jest idealne ciało, opiera się na różnicy płci” (s. 89). Sądzę, że bezpieczniej (by czytelnik nie musiał się domyślać) byłoby doprecyzowanie, że to o badania własne chodzi, a nie jest to generalizacja na ogół populacji. Niemniej cały wywód jest przeprowadzony prawidłowo. Co ważne, Doktorantka podejmuje się prawdziwej dyskusji, co nie jest powszechne w pracach doktorskich, konfrontując swoje wyniki z wynikami innych badaczy. Potwierdza też częściowo hipotezy, gdyż - moim zdaniem - tak sformułowane trudno byłoby potwierdzić jednoznacznie.

Po dyskusji pojawia się siedem wniosków, które tylko częściowo są prawdziwymi wnioskami, bo (dla przykładu) zapis „Wśród badanych sportowców potwierdziła się tendencja, iż to mężczyźni cechują się wyższym zadowoleniem z ciała, jak i pozytywniejszym stosunkiem do swojej aparycji, oraz bardziej pozytywnymi postawami wobec żywienia. Jedynie, w zakresie funkcjonalnej oceny ciała, nie wystąpiły istotne różnice wśród badanych zawodników i zawodniczek” nie jest wnioskiem, a jedynie opisaniem uzyskanego wyniku.

Całość rozprawy zakończona jest podsumowaniem wskazującym na interdyscyplinarny charakter badań prowadzonych w obszarze kultury fizycznej, socjologii, a nawet psychologii ewolucyjnej. Znajduje się tu też refleksja Doktorantki dotycząca ograniczeń w przeprowadzonych badaniach. Podzielałam rozczarowanie dotyczące niemożności przeprowadzania (ze względu na niską liczebność grupy) analiz statystycznych dotyczących sportów estetycznych. Zachęcam tu Doktorantkę do poszerzenia tej grupy badanej i opublikowania kolejnych wyników.

Pracę kończy „Bibliografia”, która jest dobrze dobranym spisem 193. publikacji, na które Doktorantka powołuje się w pracy. Co ważne, każde powołanie w tekście ma swoje

odzwierciedlenie w Bibliografii. Poza tym została ona przygotowana edytorsko wręcz perfekcyjnie, z wzorowo zastosowanym stylem zapisu wg APA.

Podsumowując recenzję, mogę stwierdzić, że mgr Aleksandra Budzisz daje dowód swojej dojrzałości naukowej, gdyż potrafi krytycznie odnieść się do analizowanej literatury w kontekście własnych poszukiwań badawczych. Dowodzi też swojej wiedzy praktycznej, gdyż formułuje wiele spostrzeżeń natury użytecznej.

Reasumując stwierdzam, że przedłożona mi do recenzji dysertacja mgr Aleksandry Budzisz pt. *Obraz własnego ciała oraz postawy wobec żywienia u zawodników wybranych dyscyplin sportu* pod opieką promotora: dr hab. Janusza Szopy, prof. AWF, w pełni spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim w myśl art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, a więc prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydatki w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu, w dyscyplinie: nauk o kulturze fizycznej. Wnioskuje zatem o dopuszczenie mgr Aleksandry Budzisz do dalszych etapów przewodu doktorskiego.